DOI: 10.59560/18291155-2026.3-178

ՆԱՐԻՆԵ ԱԶԱՐՅԱՆ

Եվրասիա միջազգային համալսարանի
իրավագիտության, քաղաքագիտության և
միջազգային հարաբերությունների
ամբիոնի հայցորդ,
ՀՀ աշխատանքի և բարեկեցության նախարարության
Միասնական սոցիալական ծառայության
իրավաբանական վարչության պետ

ԿՈՌՈՒՊՑԻԱՅԻ ԿԱՆԽԱՐԳԵԼՄԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ՀԻՄՈՒՆՔՆԵՐԸ. ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԲՆՈՒԹԱԳՐՈՒՄԸ ԵՎ ԿԻՐԱՌԱԿԱՆ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԲԱՐԵՓՈԽՈՒՄՆԵՐԻ ՀԱՄԱՏԵՔՍՏՈՒՄ

Ամփոփագիր

Հոդվածում հետազոտվում են կոռուպցիայի կանխարգելման սահմանադրական հիմունքները՝ որպես ճյուղային հակակոռուպցիոն նորմերի իրավական ուժի և լեգիտիմության աղբյուր: Հետազոտության նպատակն է բացահայտել «կոռուպցիայի կանխարգելման սահմանադրական հիմունքներ» հասկացության բովանդակությունը, առանձնացնել դրա կառուցվածքային տարրերը և գնահատել ՀՀ Սահմանադրության բովանդակությունը: Հիմնավորվում է, որ սահմանադրական հիմունքները կրում են երկակի բնույթ. դրանք միաժամանակ հիմնավորում են կանխարգելման պետական պարտականությունը և սահմանում դրա իրականացման իրավական սահմանները: Վերլուծվում են նաև ՄԱԿ-ի կոռուպցիայի դեմ կոնվենցիայից բխող պահանջները սահմանադրական կարգավորման նկատմամբ: Առաջարկվում է հիմունքների մի քանի բաղադրիչ դասակարգում, իսկ սահմանադրահիրավական մեխանիզմները վերլուծվում են Ռ. Կլիտգարդի բանաձևի տրամաբանությամբ: Ցույց է տրվում, որ, չնայած «կոռուպցիա» եզրույթի բացակայությանը, ՀՀ Սահմանադրությունն ունի զգալի հակակոռուպցիոն ներուժ, սակայն դրա վերահսկողական համակարգը կառուցված է միայն հետագա վերահսկողության վրա, իսկ կոռուպցիայի կանխարգելման մարմինները զուրկ են սահմանադրական կարգավիճակից, ինչը ձևավորում է ինստիտուցիոնալ անհամաչափություն: ՍԴՈ-1776 որոշման, ուկրաինական փորձի, ինչպես նաև Թաիլանդի, Քենիայի, Բութանի և Բրազիլիայի սահմանադրական մոդելների համեմատական վերլուծության հիման վրա ընթացող սահմանադրական բարեփոխումների համատեքստում առաջարկվում են հանրային իշխանության բարեվարքության սկզբունքի և հայտարարագրման պարտականության

սահմանադրական ամրագրում, կանխարգելիչ մարմնի կարգավիճակի սահմանադրական երաշխավորում և նորմաստեղծ գործընթացում նախնական հակակոռուպցիոն վերահսկողության ներդրում:

Հիմնաբառեր. կոռուպցիայի կանխարգելում, սահմանադրական հիմունքներ, իշխանության յուրացման արգելք, օրինականության սկզբունք, համաչափության սկզբունք, հակակոռուպցիոն փորձաքննություն, սահմանադրական բարեփոխումներ:

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Կոռուպցիայի կանխարգելման իրավական մեխանիզմները իրավագիտական գրականության մեջ սովորաբար ուսումնասիրվում են ճյուղային մակարդակում՝ քրեական և վարչական իրավունքի նորմերի, հանցակազմերի, հայտարարագրման և ստուգման ընթացակարգերի տեսանկյունից: Սակայն այդ մեխանիզմները հենվում են սահմանադրական հիմքի վրա, որից էլ ածանցում են իրենց իրավական ուժն ու լեգիտիմությունը: Հենց սահմանադրական մակարդակն է որոշում, թե ինչու է պետությունը պարտավոր կանխարգելել կոռուպցիան, ինչ սահմաններում կարող է դա անել և ինչ պայմաններում է կանխարգելիչ միջոցը համարվում իրավաչափ: Այլ կերպ ասած՝ ճյուղային հակակոռուպցիոն նորմը միշտ էլ սահմանադրական նորմի մանրամասնում է:

Սահմանադրական մակարդակի նշանակությունը դրսևորվում է երկու փոխլրացնող ուղղությամբ: Նախ՝ Սահմանադրությունը սահմանում է այն արժեքները, որոնց դեմ ուղղված է կոռուպցիան, և այդպիսով ձևավորում է կանխարգելման նպատակային կողմնորոշումը: Ապա՝ այն սահմանում է այն սահմանները, որոնցից դուրս չեն կարող գործել հակակոռուպցիոն միջոցները, որքան էլ դրանք արդյունավետ թվան: Այս երկրորդ ուղղությունը հաճախ թերագնահատվում է, մինչդեռ հակակոռուպցիոն օրենսդրությունը տարբեր երկրներում, այդ թվում՝ Հայաստանում, պարբերաբար դառնում է սահմանադրական վերահսկողության առարկա:

Սույն հոդվածի նպատակն է բացահայտել «կոռուպցիայի կանխարգելման սահմանադրական հիմունքներ» հասկացության բովանդակությունը, առանձնացնել դրա կառուցվածքային տարրերը և գնահատել, թե որքանով է ՀՀ Սահմանադրության գործող տեքստն ապահովում կոռուպցիայի կանխարգելման բավարար սահմանադրական խարիսխ: Այդ նպատակով լուծվում են հետևյալ խնդիրները՝ ձևակերպել հասկացության աշխատանքային սահմանումը, վերլուծել Սահմանադրության հակակոռուպցիոն ներուժ ունեցող նորմերն ու դրանց իրացման մեխանիզմները, բացահայտել կարգավորման բացերը և ձևակերպել առաջարկություններ: Հետազոտության արդիականությունը պայմանավորված է նաև

նոր Սահմանադրության մշակման ընթացող գործընթացով: Կիրառվել են ձևական-իրավաբանական, համակարգային և համեմատական-իրավական մեթոդները:

1. ԿՈՌՈՒՊՑԻԱՅԻ ԿԱՆԽԱՐԳԵԼՄԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ՀԻՄՈՒՆՔՆԵՐԸ

«Սահմանադրական հիմունքներ» եզրույթը միանշանակ չի ընկալվում: Նեղ իմաստով դրանով հասկացվում են Սահմանադրության միայն այն նորմերը, որոնք ուղղակիորեն հիշատակում են համապատասխան երևույթը, լայն իմաստով՝ տվյալ ոլորտի վրա ազդող բոլոր սահմանադրական նորմերի ու սկզբունքների համակարգը: Կոռուպցիայի կանխարգելման պարագայում կիրառելի է լայն մոտեցումը, քանի որ սահմանադրությունների մեծ մասը, ներառյալ ՀՀ Սահմանադրությունը, կոռուպցիայի մասին ուղղակիորեն չի խոսում, և կանխարգելման սահմանադրական հիմքը ձևավորվում է իշխանության կազմակերպման, դրա սահմանափակման և հանրային վերահսկողության նորմերի համակցությամբ:

Ռուսական իրավագիտության մեջ նշվում է, որ կոռուպցիայի դեմ պայքարի խնդրահարույց լինելը թափանցում է սահմանադրական իրավունքի առարկան կազմող գրեթե բոլոր հարաբերությունների մեջ, իսկ հակակոռուպցիոն նորմերը դասակարգվում են երեք խմբի՝ անհատի և պետության հարաբերություններ, հանրային իշխանության կազմակերպում, պետության ինքնիշխանություն և անվտանգություն[1]: Այս մոտեցմամբ կոռուպցիան ներկայանում է ոչ միայն որպես պաշտոնեական իրավախախտում, այլև որպես սահմանադրական կարգի դեմ ուղղված համակարգային սպառնալիք: Նույն ուղղությամբ է զարգացվել Ս.Ա. Ավագյանի խմբագրությամբ կոլեկտիվ մենագրությունը, որտեղ կոռուպցիայի դեմ պայքարը դիտարկվում է որպես իշխանության կազմակերպման և իրականացման սկզբունքների երաշխավորման խնդիր[2]: Ս.Ն. Շևերդյաևը, իր հերթին, ցույց է տալիս, որ ՄԱԿ-ի կոռուպցիայի դեմ կոնվենցիան ուղղակի պահանջներ է ձևակերպում հենց սահմանադրական օրենսդրության համար[3], ուստի Կոնվենցիայի իրականացման աստիճանը պետք է գնահատել նաև սահմանադրական մակարդակում:

Կոնվենցիայի տեքստն ինքնին հիմք է տալիս այդպիսի եզրակացության: 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝

«Յուրաքանչյուր մասնակից պետություն իր իրավական համակարգի հիմնարար սկզբունքներին համապատասխան մշակում և իրականացնում

[1]Конституционно-правовые ориентиры противодействия коррупции. Противодействие коррупции как национальный приоритет в практике, науке и образовании: Материалы X и XI Евразийских антикоррупционных форумов / Отв. ред. Т.Я. Хабриева. - М.: ИЗиСП; ИД «Юриспруденция», 2023. - С. 20–21.

[2] Противодействие коррупции: конституционно-правовые подходы: Коллективная монография / Отв. ред. С.А. Авакьян. - М.: Юстицинформ, 2016.

[3] **Шевердяев С.Н.** Актуальные задачи для конституционного законодательства в Конвенции ООН против коррупции 2003 г. // Конституционное и муниципальное право. 2025. № 1. - С. 26–29.

կամ պահպանում է կոռուպցիայի դեմ ուղղված արդյունավետ և համակարգված քաղաքականություն, որը խթանում է հասարակության մասնակցությունը և արտացոլում է օրենքի գերակայության, հանրային գործերի և հանրային սեփականության պատշաճ կառավարման, բարեվարքության, թափանցիկության և հաշվետվողականության սկզբունքները»[1]*:*

Կոնվենցիան պահանջում է ոչ թե առանձին միջոցառումներ, այլ «համակարգված քաղաքականություն», որը կարող է համակարգված լինել միայն ընդհանուր՝ սահմանադրական հենքի առկայությամբ, իսկ թվարկված սկզբունքներն ըստ էության սահմանադրական իրավունքի կատեգորիաներ են: «Իրավական համակարգի հիմնարար սկզբունքներին համապատասխան» ձևակերպումը կրկնվում է նաև 6-րդ հոդվածի 2-րդ մասում, որը պահանջում է կանխարգելիչ մարմնին տրամադրել «անհրաժեշտ անկախություն», որպեսզի այն կարողանա գործել «արդյունավետ և առանց որևէ անպատշաճ ազդեցության»: Քանի որ ներպետական իրավունքում «հիմնարար սկզբունքներն» առաջին հերթին սահմանադրական սկզբունքներն են, Կոնվենցիան ենթադրում է, որ կանխարգելիչ մարմնի անկախությունը պետք է երաշխավորված լինի դրանց համարժեք մակարդակում: Այս հանգամանքը վճռորոշ է ստորև քննարկվող ինստիտուցիոնալ անհամաչափության հարցում:

Վերոշարադրյալի հիման վրա առաջարկվում է հետևյալ աշխատանքային սահմանումը. կոռուպցիայի կանխարգելման սահմանադրական հիմունքները Սահմանադրությամբ ամրագրված արժեքների, սկզբունքների, ինստիտուտների և իրավունքների համակարգն է, որը միաժամանակ հիմնավորում է կոռուպցիայի կանխարգելման պետական պարտականությունը և սահմանում է այդ պարտականության իրականացման իրավական սահմանները: Սահմանման մեջ էական է հենց այս երկակիությունը. Սահմանադրությունը ոչ միայն լիազորում է պետությանը գործել, այլև զսպում է նրան՝ թույլ չտալով, որ կոռուպցիայի դեմ պայքարի նպատակն արդարացնի հիմնական իրավունքների անհամաչափ սահմանափակումը:

Ըստ գործառութային նշանակության՝ սահմանադրական հիմունքները կարող են ներկայացվել որպես հետևյալ բաղադրիչից բաղկացած կառուցվածք.

1) արժեքային-նպատակային բաղադրիչ՝ ժողովրդաիշխանության, մարդու արժանապատվության և իշխանության յուրացման արգելքի նորմերը (2-րդ և 3-րդ հոդվածներ).

2) իրավաստեղծ բաղադրիչ՝ օրինականության և լիազորող նորմի որոշակիության պահանջները (6-րդ հոդված).

[1] Կոռուպցիայի դեմ Միավորված ազգերի կազմակերպության կոնվենցիա, ընդունվել է 31.10.2003, ՀՀ-ի համար ուժի մեջ է մտել 07.04.2007, հոդվածներ 5 և 6: Կոնվենցիայի դրույթները մեջբերվում են ըստ անգլերեն իսկական տեքստի՝ հեղինակի թարգմանությամբ:

3) սահմանափակող սկզբունքների բաղադրիչ՝ իրավահավասարության, համաչափության և որոշակիության սկզբունքները (28-րդ, 29-րդ, 78-րդ և 79-րդ հոդվածներ).

4) իրավունքի բաղադրիչ՝ հանրային ծառայության անցնելու, պատշաճ վարչարարության և տեղեկություններ ստանալու իրավունքները (49–51-րդ հոդվածներ).

5) անհամատեղելիության բաղադրիչ՝ պատգամավորի, Կառավարության անդամի և դատավորի անհամատեղելիության պահանջները (95-րդ, 148-րդ և 164-րդ հոդվածներ).

6) կազմակերպական-ինստիտուցիոնալ բաղադրիչ՝ իշխանությունների բաժանման, դատական անկախության և տեղական ինքնակառավարման նորմերը (4-րդ, 9-րդ, 162–164-րդ և 179-րդ հոդվածներ).

7) վերահսկողական բաղադրիչ՝ խորհրդարանական, ֆինանսական, դատախազական, դատական և սահմանադրական վերահսկողության, ինչպես նաև Մարդու իրավունքների պաշտպանի ինստիտուտի նորմերը (88-րդ, 168-րդ, 176-րդ, 191-րդ և 198-րդ հոդվածներ).

8) հանրային մասնակցության բաղադրիչ՝ միավորումների ազատության, կուսակցությունների ֆինանսական թափանցիկության և տեղեկատվության մատչելիության նորմերը (45-րդ, 46-րդ և 51-րդ հոդվածներ):

Դասակարգումը ցույց է տալիս, որ Սահմանադրության հակակոռուպցիոն ներուժը ցրված է ամբողջ տեքստով, թույլ է տալիս առանձնացնել համեմատաբար թույլ բաղադրիչները և տարանջատում է նորմատիվ նախադրյալները (արժեքային-նպատակային և իրավաստեղծ բաղադրիչներ), որոնք պատասխանում են «ինչ» և «ինչու» հարցերին, գործող մեխանիզմներից (վերահսկողական և հանրային մասնակցության բաղադրիչներ), որոնք պատասխանում են «ինչպես» հարցին: Ինչպես կերևա հետագա շարադրանքից, ՀՀ Սահմանադրության պարագայում ամենաթույլ օղակը կազմակերպական-ինստիտուցիոնալ բաղադրիչն է, որտեղ բացակայում է կոռուպցիայի կանխարգելման մասնագիտացված մարմնի սահմանադրական կարգավիճակը, իսկ վերահսկողական բաղադրիչում բացակայում է նախնական վերահսկողության օղակը:

2. ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆ ՀԱԿԱԿՈՌՈՒՊՑԻՈՆ ՆԵՐՈՒԺԸ

ՀՀ Սահմանադրության վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ չնայած «կոռուպցիա» եզրույթի բացակայությանը, նրա հակակոռուպցիոն ներուժը զգալի է[1]: Այդ ներուժը կենտրոնացած է մի քանի հանգույցում:

[1]Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրություն՝ 2015 թվականի դեկտեմբերի 6-ի հանրաքվեով ընդունված փոփոխություններով: Այսուհետ հոդվածները մեջբերվում են ըստ գործող խմբագրության: Հոդվածները մեջբերվում են ըստ ARLIS իրավական տեղեկատվական համակարգում

Արժեքային հանգույցի ելակետը Սահմանադրության 2-րդ հոդվածն է.

«Հայաստանի Հանրապետությունում իշխանությունը պատկանում է ժողովրդին: Ժողովուրդն իր իշխանությունն իրականացնում է ազատ ընտրությունների, հանրաքվեների, ինչպես նաև Սահմանադրությամբ նախատեսված պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու պաշտոնատար անձանց միջոցով: Իշխանության յուրացումը որևէ կազմակերպության կամ անհատի կողմից հանցագործություն է»:

Հոդվածի առաջին նախադասությունը սահմանում է իշխանության աղբյուրը, երկրորդը՝ դրա իրականացման իրավաչափ ձևերը, իսկ երրորդը՝ այդ ձևերից դուրս իշխանության տիրապետման արգելքը: Հետևաբար, պաշտոնատար անձինք իշխանության սեփականատերեր չեն, այլ ժողովրդի կողմից վստահված իշխանության իրականացնողներ: Իշխանության յուրացման արգելքը սովորաբար մեկնաբանվում է իշխանության բռնի զավթման համատեքստում, սակայն համակարգային ընթերցումը թույլ է տալիս ավելի լայն մեկնաբանություն. պաշտոնատար անձի կողմից հանրային լիազորության օգտագործումը մասնավոր շահի համար նույնպես իշխանության, թեկուզ դրա մի մասնիկի, յուրացում է: Այս տեսանկյունից կոռուպցիան հանրային իշխանության թաքնված և մասնատված յուրացումն է, որը զավթումից տարբերվում է ոչ թե բնույթով, այլ մասշտաբով ու ձևով: Նման ընթերցումը համահունչ է կոռուպցիայի ինստիտուցիոնալ տեսությանը, որի համաձայն՝ կոռուպցիայի հիմնական վնասը հանրային ինստիտուտի շեղումն է իր նպատակից, և թույլ է տալիս շահերի բախման կարգավորումը, հայտարարագրումը և բարեվարքության ստուգումը դիտարկել ոչ թե որպես իրավունքների սահմանափակման «արտակարգ» միջոցներ, այլ որպես ժողովրդաիշխանության սկզբունքի պաշտպանության բնական գործիքներ:

Արժեքային հանգույցի երկրորդ տարրը 3-րդ հոդվածն է, որի 2-րդ մասի համաձայն՝ «Մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքների և ազատությունների հարգումն ու պաշտպանությունը հանրային իշխանության պարտականություններն են», իսկ 3-րդ մասի համաձայն՝ «Հանրային իշխանությունը սահմանափակված է մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքներով և ազատություններով՝ որպես անմիջականորեն գործող իրավունք»: Քանի որ կոռուպցիան անմիջականորեն խաթարում է արդար դատաքննության, պատշաճ վարչարարության, հանրային ծառայությունների հավասար հասանելիության և սեփականության իրավունքները, 2-րդ մասից բխում է պետության պոզիտիվ պարտականությունը՝ կանխարգելել պաշտոնեական չարաշահումը: Միաժամանակ 3-րդ մասն արգելում է այնպիսի հակակոռուպցիոն միջոցներ, որոնք անհամաչափորեն սահմանափակում են

հրապարակված պաշտոնական տեքստի (ընդունվել է 06.12.2015, ուժի մեջ է մտել 22.12.2015): URL՝ https://www.arlis.am/hy/acts/143723/latest

անձնական կյանքի գաղտնիության, սեփականության կամ անմեղության կանխավարկածի երաշխիքները: Այսպիսով՝ նույն հոդվածը և՛ պահանջում է կանխարգելում, և՛ սահմանում է դրա սահմանը:

Կարևորագույն նշանակություն ունի Սահմանադրության 6-րդ հոդվածը՝ «Օրինականության սկզբունքը».

> *«1. Պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմիններն ու պաշտոնատար անձինք իրավասու են կատարելու միայն այնպիսի գործողություններ, որոնց համար լիազորված են Սահմանադրությամբ կամ օրենքներով: 2. […] Լիազորող նորմերը պետք է համապատասխանեն իրավական որոշակիության սկզբունքին»:*

1-ին մասն ամրագրում է հանրային իրավունքի դասական սկզբունքը՝ թույլատրված է միայն այն, ինչ նախատեսված է օրենքով: Սա կոռուպցիայի կանխարգելման ամենաուղղակի սահմանադրական գործիքն է, քանի որ կոռուպցիոն գործարքի «ապրանքը» պաշտոնատար անձի լիազորությունն է, և որքան նեղ ու հստակ են դրա սահմանները, այնքան սահմանափակ է դրա «վաճառքի» հնարավորությունը: Ինչպես ցույց է տվել Ռ. Կլիտգարդը, կոռուպցիայի ռիսկն աճում է մենաշնորհի և հայեցողության մեծացմանը զուգընթաց և նվազում է հաշվետվողականության ուժեղացմամբ[1]: 6-րդ հոդվածի 1-ին մասը ներգործում է հենց հայեցողության վրա՝ այն դարձնելով օրենքից բխող, սահմանափակ և դատական ստուգման ենթակա:

2-րդ մասը բացահայտում է սկզբունքի նորմաստեղծ հարթությունը. օրենսդիրը չի կարող գործադիր իշխանությանը փոխանցել «դատարկ» կամ անորոշ լիազորություն, որի բովանդակությունն ամբողջությամբ կորոշվի ենթաօրենսդրական մակարդակում: Քանի որ անորոշ լիազորող նորմը հայեցողության ընդլայնման և, հետևաբար, կոռուպցիոն ռիսկի աղբյուր է, 6-րդ հոդվածի 2-րդ մասը կարող է դիտարկվել որպես իրավական ակտերի նախագծերի հակակոռուպցիոն փորձաքննության ինստիտուտի ուղղակի սահմանադրական խարիսխ. փորձաքննությունը հենց այդ անորոշությունը նախագծի փուլում վեր հանելու գործիք է:

Սահմանափակող սկզբունքների հանգույցի կենտրոնում են 78-րդ և 79-րդ հոդվածները: 78-րդ հոդվածի համաձայն՝ սահմանափակման համար ընտրված միջոցները պետք է «պիտանի և անհրաժեշտ լինեն Սահմանադրությամբ սահմանված նպատակին հասնելու համար» և «համարժեք լինեն սահմանափակվող հիմնական իրավունքի և ազատության նշանակությանը», իսկ 79-րդ հոդվածի համաձայն՝ օրենքները պետք է «լինեն բավարար չափով որոշակի, որպեսզի այդ իրավունքների և ազատությունների կրողները և հասցեատերերն ի վիճակի լինեն

[1] **Klitgaard R.** Controlling Corruption. Berkeley: University of California Press, 1988. P. 75.

դրսևորելու համապատասխան վարքագիծ»: 79-րդ հոդվածն ուշագրավ է նրանով, որ որոշակիության պահանջը կապում է նաև «հասցեատիրոջ»՝ նորմը կիրառող պաշտոնատար անձի հետ, որը չպետք է կարողանա նորմը կամայականորեն մեկնաբանել:

Հակակոռուպցիոն համատեքստում այս սկզբունքները գործում են տարբեր ուղղություններով: Որոշակիության սկզբունքը կանխարգելման «դաշնակիցն» է. որտեղ օրենքը չի պատասխանում «ինչ հիմքով» և «ինչ ծավալով» հարցերին, այնտեղ պատասխանը տալիս է պաշտոնատար անձը, և հենց այդ պատասխանն էլ կարող է դառնալ կոռուպցիոն գործարքի առարկա: Համաչափության սկզբունքը, ընդհակառակը, զսպում է հակակոռուպցիոն միջոցները՝ պահանջելով, որ ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձումը, հայտարարագրման պարտականությունը կամ բարեվարքության ստուգումները չգերազանցեն իրենց նպատակին հասնելու համար անհրաժեշտ չափը:

Սահմանափակող սկզբունքների շարքին է դասվում նաև իրավահավասարությունը (28-րդ հոդված) և խտրականության արգելքը (29-րդ հոդված), այդ թվում՝ «գույքային վիճակից» և «անձնական կամ սոցիալական բնույթի այլ հանգամանքներից» կախված: Կոռուպցիան ինքնին խտրականության ձև է, քանի որ հանրային ծառայությունների հասանելիությունը պայմանավորում է կաշառք տալու կարողությամբ կամ անձնական կապերով, ուստի այս հոդվածները ոչ միայն զսպում, այլև հիմնավորում են կանխարգելումը: Միաժամանակ հակակոռուպցիոն գործիքները պետք է կիրառվեն ընդհանուր և կանխատեսելի հիմունքներով և չեն կարող ընտրողաբար ուղղվել առանձին անձանց, օրինակ՝ քաղաքական ընդդիմության դեմ. հակառակ դեպքում դրանք վերածվում են ընտրողական ճնշման միջոցի, ինչն ինքնին իշխանության՝ իր նպատակից շեղման դրսևորում է:

Այստեղից բխում է կարևոր եզրահանգում. հակակոռուպցիոն միջոցառումների սահմանադրականությունը գնահատվում է չորս սկզբունքի միաժամանակյա ստուգմամբ՝ օրինականություն (6-րդ հոդված), համաչափություն (78-րդ հոդված), որոշակիություն (79-րդ հոդված) և հավասարություն (28-րդ և 29-րդ հոդվածներ): Այս չորս սկզբունքները կազմում են այն սահմանադրական «զտիչը», որով պետք է անցնի յուրաքանչյուր հակակոռուպցիոն սահմանափակում, և միջոցը, որը չի անցնում դրանցից որևէ մեկով, նույնիսկ բարձր արդյունավետության դեպքում սահմանադրորեն իրավաչափ չէ:

Իրավական և անհամատեղելիության հանգույցները: 49-րդ հոդվածը երաշխավորում է «ընդհանուր հիմունքներով» հանրային ծառայության անցնելու իրավունքը, 50-րդ հոդվածը՝ վարչական մարմինների կողմից գործերի «անաչառ, արդարացի և ողջամիտ ժամկետում» քննության և միջամտող ակտի ընդունումից առաջ լսված լինելու իրավունքը, իսկ 51-րդ հոդվածը՝ պետական մարմինների գործունեության մասին տեղեկություններ ստանալու իրավունքը: Այս հոդվածները

կազմում են կանխարգելման անհատակենտրոն շերտը, որը գործում է ոչ թե պատժի, այլ հսկողության ու մրցակցության միջոցով: «Ընդհանուր հիմունքներով» արտահայտությունը հակադրվում է նեպոտիզմին և պաշտոնների «վաճառքին», անաչառության պահանջը շահերի բախման արգելքի սահմանադրական արտահայտությունն է, իսկ 51-րդ հոդվածի 3-րդ մասը նախատեսում է պաշտոնատար անձանց պատասխանատվություն տեղեկությունները թաքցնելու կամ դրանց տրամադրումն անհիմն մերժելու համար: Այսպիսով՝ գաղտնիությունը, որը կոռուպցիայի բնական միջավայրն է, Սահմանադրությամբ դիտարկվում է որպես բացառություն, իսկ բացառությունը՝ որպես կանոն: Առանձին նշանակություն ունի 46-րդ հոդվածի 3-րդ մասը, որի համաձայն՝ կուսակցությունները տարեկան հաշվետվություններ են հրապարակում իրենց ֆինանսական միջոցների աղբյուրների, ծախսերի և գույքի մասին: Սա Սահմանադրության թերևս միակ ուղղակի ֆինանսական թափանցիկության նորմն է, սակայն նմանատիպ պահանջ չի նախատեսված ո՛չ պաշտոնատար անձանց, ո՛չ էլ ընտրությունների թեկնածուների համար:

Սահմանադրության 95-րդ հոդվածի համաձայն՝

> *«Պատգամավորը չի կարող զբաղեցնել իր կարգավիճակով չպայմանավորված պաշտոն պետական կամ տեղական ինքնակառավարման այլ մարմիններում, որևէ պաշտոն՝ առևտրային կազմակերպություններում, զբաղվել ձեռնարկատիրական գործունեությամբ, կատարել վճարովի այլ աշխատանք, բացի գիտական, կրթական և ստեղծագործական աշխատանքից»:*

Նույն պահանջները 148-րդ հոդվածի 2-րդ մասով տարածվում են Կառավարության անդամի վրա, իսկ դատավորի համար նույնաբովանդակ պահանջ է սահմանում 164-րդ հոդվածի 6-րդ մասը: Անհամատեղելիության կանոնները շահերի բախման կանխարգելման սահմանադրական նախատիպն են. պաշտոնատար անձը չպետք է միաժամանակ լինի և՛ հանրային որոշում կայացնող, և՛ դրա մասնավոր շահառու: Սակայն այս կանոնները վերաբերում են միայն բարձրագույն պաշտոնատար անձանց երեք խմբի և չեն կարգավորում պաշտոնավարումից հետո ընկած ժամանակահատվածը: Հենց այս բացն է նշել ԳՐԵԿՕ-ն Հայաստանի վերաբերյալ հինգերորդ գնահատման փուլի զեկույցում՝ արձանագրելով, որ պաշտոնավարումից հետո գործունեության կանոնները թերի են թե՛ շրջանակի, թե՛ մոնիտորինգի և կիրառման առումով[1]:

Կազմակերպական հանգույցը: 4-րդ հոդվածն ամրագրում է իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքը, որը կոնկրետացվում է Ազգային

[1]Group of States against Corruption (GRECO). Fifth Evaluation Round. Preventing Corruption and Promoting Integrity in Top Executive Functions and Law Enforcement Agencies. Evaluation Report: Armenia, GrecoEval5Rep(2024)ARM, հրապարակվել է 18.04.2024, 22 հանձնարարական:

ժողովի վերահսկողական (88-րդ հոդված), Հաշվեքննիչ պալատի (198-րդ հոդված) և Մարդու իրավունքների պաշտպանի (191-րդ հոդված) նորմերով: Առանձին նշանակություն ունի 163-րդ հոդվածի 1-ին մասը, որի համաձայն՝ «Օրենքով նախատեսված դեպքերում կարող են ստեղծվել մասնագիտացված դատարաններ»: Հենց այս դրույթի վրա է հենվում Հակակոռուպցիոն դատարանի ստեղծումը, որը մնում է ընդհանուր դատական համակարգի մաս և օգտվում է 164-րդ հոդվածով սահմանված անկախության բոլոր երաշխիքներից: Սակայն կոռուպցիայի կանխարգելման մարմնի համար նմանատիպ սահմանադրական կարգավիճակ նախատեսված չէ: Հետևաբար Սահմանադրությունը հակակոռուպցիոն համակարգի պատժողական (դատական) օղակին ավելի ուժեղ պաշտպանություն է տալիս, քան կանխարգելիչ օղակին, ինչը հակասում է միջազգային իրավունքում ընդունված՝ կանխարգելման առաջնայնության մոտեցմանը:

3. ԿՈՌՈՒՊՑԻԱՅԻ ԿԱՆԽԱՐԳԵԼՄԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱՀԻՐԱՎԱԿԱՆ ՄԵԽԱՆԻԶՄՆԵՐԸ

Սահմանադրական հիմունքները և սահմանադրահիրավական մեխանիզմները նույնական հասկացություններ չեն: Հիմունքները նորմատիվ նախադրյալներ են, որոնք սահմանում են, թե ինչ պետք է ապահովվի, իսկ մեխանիզմներն այն կառուցակարգերն են՝ մարմիններ, ընթացակարգեր, վերահսկողական լիազորություններ, որոնց միջոցով այդ նախադրյալները փաստացի գործում են: Մեխանիզմները կարելի է բաժանել երեք խմբի՝ ինստիտուցիոնալ, վերահսկողական և հանրային մասնակցության: Կլիտգարդի բանաձևի համաձայն՝ կոռուպցիան հավասար է մենաշնորհին գումարած հայեցողությունը՝ հանած հաշվետվողականությունը (C = M + D – A): Ինստիտուցիոնալ մեխանիզմները գործում են մենաշնորհի վրա՝ իշխանությունը բաշխելով տարբեր կենտրոնների միջև, իրավաստեղծ և սահմանափակող նորմերը՝ հայեցողության վրա, իսկ վերահսկողական և հանրային մեխանիզմները՝ հաշվետվողականության վրա: Հետևաբար ՀՀ Սահմանադրությունը ձևականորեն ծածկում է բանաձևի բոլոր երեք փոփոխականները, և խնդիրը ոչ թե ծածկույթի բացակայությունն է, այլ առանձին օղակների թուլությունը:

Ինստիտուցիոնալ մեխանիզմները: Իշխանությունների բաժանման սկզբունքը լրացնում են 164-րդ հոդվածի 1-ին մասը, որի համաձայն՝ «Արդարադատություն իրականացնելիս դատավորն անկախ է, անաչառ և գործում է միայն Սահմանադրությանը և օրենքներին համապատասխան», 162-րդ հոդվածի 2-րդ մասը («Արդարադատության իրականացմանը որևէ միջամտություն արգելվում է»), ինչպես նաև տեղական ինքնակառավարումը երաշխավորող 9-րդ և 179-րդ հոդվածները: Այս նորմերի հակակոռուպցիոն գործառույթը կառուցվածքային է. որքան շատ են միմյանց զսպող կենտրոնները, այնքան փոքր է մեկ կետում կենտրոնացած

մենաշնորհային լիազորությունը, և այնքան դժվար է «գնել» որոշումը, որը պահանջում է մի քանի անկախ դերակատարների համաձայնություն: Դատական անկախությունն առանձնահատուկ դեր ունի, քանի որ ոչ անկախ դատարանն ինքն է դառնում կոռուպցիայի պաշտպանության գործիք: Միաժամանակ ապակենտրոնացումը ստեղծում է համայնքային մակարդակի կոռուպցիայի ռիսկ, որտեղ հանրային վերահսկողությունը հաճախ ավելի թույլ է, ուստի լիազորությունների բաշխումն ինքնին բավարար չէ և պահանջում է վերահսկողական օղակի լրացում:

Վերահսկողական մեխանիզմները: ՀՀ Սահմանադրությունն ամրագրում է վերահսկողության հինգ ուղի՝ խորհրդարանական (88-րդ հոդվածի 3-րդ մաս), ֆինանսական, որն իրականացնում է «անկախ պետական մարմին» հանդիսացող Հաշվեքննիչ պալատը (198-րդ հոդված), դատախազական (176-րդ հոդվածի 2-րդ մաս), դատական (162–164-րդ հոդվածներ) և սահմանադրական (168-րդ հոդված): Այս ուղիների ընդհանուր հատկանիշն այն է, որ դրանք հետագա (ex post) վերահսկողության ձևեր են, այսինքն՝ իրականացվում են արդեն կատարված գործունեության, ծախսված միջոցների, կատարված արարքի կամ ընդունված ակտի նկատմամբ: Նույնիսկ նախնական սահմանադրական վերահսկողությունը (168-րդ հոդվածի 2-րդ և 3-րդ կետեր) սահմանափակված է Սահմանադրության փոփոխությունների, հանրաքվեի դրվող ակտերի նախագծերի և միջազգային պայմանագրերի շրջանակով: Արդյունքում ՀՀ Սահմանադրության վերահսկողական համակարգում բացակայում է օրենքների և այլ նորմատիվ ակտերի նախնական վերահսկողության օղակը՝ մեխանիզմ, որը կվերհաներ իրավական նորմի կոռուպցիոն ռիսկը դեռևս դրա ընդունումից առաջ: 6-րդ հոդվածի 2-րդ մասը ձևակերպում է լիազորող նորմի որոշակիության պահանջ, սակայն չի նախատեսում դրա ստուգման ընթացակարգ և պատասխանատու սուբյեկտ, ուստի անորոշ նորմը կարող է գործել տարիներ շարունակ, մինչև Սահմանադրական դատարանը այն ճանաչի հակասահմանադրական: Հենց այս բացն է լրացնում հակակոռուպցիոն փորձաքննության ինստիտուտը:

Հանրային մասնակցության մեխանիզմները: Սահմանադրական իրավագիտության մեջ հանրային մասնակցությունը հաճախ դիտարկվում է որպես լրացուցիչ մեխանիզմ: Այս մոտեցումը վերանայման կարիք ունի: Ավանդական «տնօրինող–գործակալ» (principal–agent) մոդելը ենթադրում է բարեխիղճ տնօրինողի առկայություն, որը շահագրգռված է վերահսկել պաշտոնյային: Ա. Պերսոնը, Բ. Ռոթստեյնը և Յ. Տեորելը ցույց են տվել, որ համակարգային կոռուպցիայի պայմաններում այդ ենթադրությունը չի գործում, քանի որ վերահսկող մարմիններն իրենք են ներգրավված կոռուպցիայի մեջ, և դրա հաղթահարումը կախված է

հասարակության մեջ փոխադարձ ակնկալիքների փոփոխությունից[1]: Այստեղից բխում է սահմանադրաիրավական հետևանք. եթե պետական վերահսկողության բոլոր օղակները կարող են չեզոքացվել, ապա մնում է միակ արտաքին վերահսկողը, որը չի կարող ամբողջությամբ «գնվել»՝ հասարակությունը: Հետևաբար հանրային վերահսկողությունը կառուցվածքային անհրաժեշտ մեխանիզմ է, որի սահմանադրական երաշխավորումն անհրաժեշտ է, քանի որ օրենքով սահմանված մասնակցության ձևերը կարող են սահմանափակվել հենց այն մեծամասնության կողմից, որի գործունեությունը ենթակա է վերահսկողության:

Միջազգային իրավունքն այս մոտեցումն արդեն ամրագրել է: Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի 1-ին մասը պետություններից պահանջում է խթանել քաղաքացիական հասարակության «ակտիվ մասնակցությունը կոռուպցիայի կանխարգելմանը և դրա դեմ պայքարին», այդ թվում՝ որոշումների կայացման գործընթացների թափանցիկության բարձրացման և դրանցում հանրության ներդրման խթանման («ա» կետ), տեղեկատվության նկատմամբ արդյունավետ մատչելիության («բ» կետ) և կոռուպցիայի վերաբերյալ տեղեկություններ փնտրելու, ստանալու, հրապարակելու և տարածելու ազատության հարգման, խթանման և պաշտպանության («դ» կետ) միջոցով[2]: Հասարակությունն այստեղ դիտարկվում է որպես կանխարգելման սուբյեկտ, իսկ «պաշտպանության» պահանջը պետության վրա դնում է պոզիտիվ պարտականություն՝ պաշտպանելու ազդարարողներին, լրագրողներին և քաղաքացիական ակտիվիստներին:

ՀՀ Սահմանադրությունն այս ուղղությունների համար ունի համապատասխան նորմեր: 45-րդ հոդվածը երաշխավորում է միավորումների ազատությունը, և դրա 4-րդ մասի համաձայն՝ միավորումների գործունեությունը կարող է կասեցվել կամ արգելվել «միայն դատարանի որոշմամբ», ինչը կարևոր է հակակոռուպցիոն ոլորտում գործող հասարակական կազմակերպությունների համար: 51-րդ հոդվածը կոնկրետացվում է «Տեղեկատվության ազատության մասին» օրենքով[3], իսկ ընթացակարգային մակարդակում գործում է իրավական ակտերի նախագծերի հանրային քննարկման e-draft.am կայքը: Ձևականորեն, հետևաբար, մասնակցության շղթան ամբողջական է:

Գործնականում, սակայն, պատկերն այլ է: 2023–2026 թթ. հակակոռուպցիոն ռազմավարության նախագծի հանրային քննարկման ընթացքում հասարակական կազմակերպության ներկայացուցիչը հիշեցրել էր, որ կարգավորման ազդեցության

[1] **Persson A., Rothstein B., Teorell J.** Why Anticorruption Reforms Fail – Systemic Corruption as a Collective Action Problem // Governance. 2013. Vol. 26, No. 3. P. 449–471.

[2] Կոռուպցիայի դեմ Միավորված ազգերի կազմակերպության կոնվենցիա, հոդված 13, մաս 1, կետեր «a»–«d»: Մեջբերումը՝ հեղինակի թարգմանությամբ:

[3] «Տեղեկատվության ազատության մասին» ՀՀ օրենք, ՀՕ-11-Ն, ընդունվել է 23.09.2003: URL՝ https://www.arlis.am/hy/acts/1372

գնահատման համակարգը հնարավորություն չի տալիս վերհանել իրավական ակտերի կոռուպցիոն ռիսկերը, սակայն ամփոփաթերթում արձանագրվել է, որ նա իր առաջարկություններին պատասխան չի ստացել[1]: Այս դեպքը բացահայտում է կառուցվածքային բաց. 50-րդ հոդվածի 3-րդ մասով երաշխավորված լսված լինելու իրավունքը վերաբերում է միայն «անձի համար միջամտող անհատական ակտին» և չի տարածվում նորմատիվ ակտերի ընդունման վրա, իսկ հանրային առաջարկությանը պատճառաբանված պատասխան ստանալու իրավունք Սահմանադրությունը չի ամրագրում: Առանց նման պարտականության հանրային քննարկումը մնում է տեղեկացման, այլ ոչ թե վերահսկողության ձև:

4. ԻՆՍՏԻՏՈՒՑԻՈՆԱԼ ԱՆՀԱՄԱՉԱՓՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ՎԵՐԱՀՍԿՈՂՈՒԹՅԱՆ ՓՈՐՁԸ

ՀՀ Սահմանադրության տեքստում բացակայում են «կոռուպցիա» եզրույթը, պաշտոնատար անձանց գույքի և եկամուտների հայտարարագրման սահմանադրական հիմքը և հակակոռուպցիոն որևէ մարմնի սահմանադրական ամրագրումը: Այս լռությունն ինքնին թերություն չէ, քանի որ կանխարգելման սահմանադրական հիմքը կարող է ձևավորվել ընդհանուր սկզբունքների համակցությամբ: Խնդիրն առաջանում է ինստիտուցիոնալ անհամաչափության մեջ:

ՀՀ Սահմանադրությունն ամրագրում է ինքնավար և անկախ մարմինների որոշակի շրջանակ՝ Մարդու իրավունքների պաշտպան, Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողով, Հեռուստատեսության և ռադիոյի հանձնաժողով, Հաշվեքննիչ պալատ, Կենտրոնական բանկ, որոնց կարգավիճակը և անկախության երաշխիքները չեն կարող փոփոխվել սովորական օրենքով: Կոռուպցիայի կանխարգելման հանձնաժողովն այդ շարքում չէ. այն ստեղծվել է 2017 թվականի հունիսի 9-ին ընդունված օրենքով[2] որպես ինքնավար պետական մարմին, և դրա ամբողջ կառուցվածքը, ներառյալ ինքնավարության կարգավիճակը, կարող է փոփոխվել Ազգային ժողովի պարզ մեծամասնությամբ: Նույնը վերաբերում է 2021 թվականի մարտի 24-ի օրենքով[3] ստեղծված Հակակոռուպցիոն կոմիտեին, որի անկախության և քաղաքական չեզոքության երաշխիքները ևս սահմանադրական պաշտպանություն չունեն: Ստացվում է, որ լրատվական ոլորտի կարգավորիչ մարմինն ունի սահմանադրական կարգավիճակ, իսկ կոռուպցիայի կանխարգելմամբ

[1] «Հակակոռուպցիոն ռազմավարությունը և դրանից բխող 2023–2026 թվականների գործողությունների ծրագիրը հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության որոշման նախագծի հանրային քննարկման ամփոփաթերթ, կետեր 11 և 15: URL՝ https://www.e-draft.am/projects/5986/digest

[2] «Կոռուպցիայի կանխարգելման հանձնաժողովի մասին» ՀՀ օրենք, ընդունվել է 09.06.2017: URL՝ https://www.arlis.am/hy/acts/114355

[3] «Հակակոռուպցիոն կոմիտեի մասին» ՀՀ օրենք, ընդունվել է 24.03.2021: URL՝ https://www.arlis.am/hy/acts/151799

զբաղվող մարմինը, որն անմիջականորեն առնչվում է ժողովրդաիշխանության և օրինականության սկզբունքներին, չունի: Սա խնդրահարույց է նաև Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 2-րդ մասի տեսանկյունից. երբ մարմնի կարգավիճակը կարող է փոփոխվել խորհրդարանական պարզ մեծամասնությամբ, անկախության երաշխիքը դառնում է ձևական:

Սահմանադրականացման հարցը, սակայն, միակողմանի չէ: Մասնագիտացված հակակոռուպցիոն մարմիններն իրենց ձեռքում կենտրոնացնում են զգալի լիազորություններ, ինչն ինքնին մենաշնորհային ռիսկ է ստեղծում Կլիտգարդի բանաձևի առաջին փոփոխականի իմաստով. կոռուպցիայի դեմ ստեղծված մարմինը կարող է դառնալ իշխանության չարաշահման նոր կենտրոն կամ քաղաքական մրցակիցների դեմ ընտրողաբար կիրառվող գործիք: Հետևաբար սահմանադրական ամրագրումը միաժամանակ երաշխիք է թե՛ մարմնի համար, թե՛ մարմնի դեմ. այն մարմնի լիազորությունների սահմանները դարձնում է սահմանադրական վերահսկողության առարկա (այդ թվում՝ 168-րդ հոդվածի 4-րդ կետով նախատեսված՝ լիազորությունների վերաբերյալ վեճերի լուծման կարգով) և նրա գործունեությունն ուղղակիորեն կապում է 78-րդ և 79-րդ հոդվածների հետ:

Օրենսդրական մակարդակի խոցելիությունը վերացական վտանգ չէ: 2020 թվականի հոկտեմբերի 27-ին Ուկրաինայի Սահմանադրական դատարանը թիվ 13-p/2020 որոշմամբ հակասահմանադրական ճանաչեց էլեկտրոնային հայտարարագրման համակարգի հիմնական դրույթները և կեղծ հայտարարագրման համար պատասխանատվությունը[1], ինչի արդյունքում փաստացի կազմալուծվեց երկրի հակակոռուպցիոն կանխարգելիչ համակարգը և առաջացավ սահմանադրական ճգնաժամ: Այս փորձը ցույց է տալիս, որ ուղղակի սահմանադրական խարիսխ չունեցող հակակոռուպցիոն համակարգը խոցելի է, քանի որ սահմանադրական վերահսկողության ընթացքում դրա իրավաչափությունը գնահատվում է բացառապես անհատական իրավունքների լույսի ներքո՝ առանց հակակշռող, ուղղակիորեն ամրագրված սահմանադրական արժեքի:

Հայաստանում սահմանադրական վերահսկողությունն այս ոլորտում գործել է առավել հավասարակշռված: 2025 թվականի ապրիլի 16-ին ՀՀ Սահմանադրական դատարանը ՍԴՈ-1776 որոշմամբ, Ազգային ժողովի պատգամավորների ընդհանուր թվի առնվազն մեկ հինգերորդի դիմումի հիման վրա, քննել է «Ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման մասին» օրենքի սահմանադրականության հարցը[2]:

[1] Рішення Конституційного Суду України від 27.10.2020 № 13-p/2020. URL՝ https://zakon.rada.gov.ua/go/v013p710-20

[2] ՀՀ Սահմանադրական դատարանի 16.04.2025 թվականի ՍԴՈ-1776 որոշումը՝ Ազգային ժողովի պատգամավորների ընդհանուր թվի առնվազն մեկ հինգերորդի դիմումի հիման վրա «Ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման մասին» օրենքի՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ գործով: URL՝ https://www.concourt.am

Դատարանն արձանագրել է, որ գույքի բռնագանձման միջոցով սեփականության իրավունքին միջամտությամբ օրենսդրի հետապնդած նպատակներն են «կոռուպցիայի դեմ պայքարը» և «հանցավորության դեմ պայքարը» (կետ 101), ընդ որում՝ կոռուպցիայի դեմ պայքարը «ոչ միայն պետք է արդյունավետորեն իրականացվի, այլ պետք է համոզիչ կերպով տեսանելի լինի նաև ողջ հանրության համար» (կետ 108): Միաժամանակ, եզրափակիչ մասում Դատարանը օրենքի վիճարկվող դրույթները ճանաչել է Սահմանադրությանը համապատասխանող այն մեկնաբանությամբ, որ բռնագանձման ենթակա է այն գույքը, «որը ձեռք է բերվել համապատասխան պաշտոնատար անձի՝ պաշտոնն ստանձնելու պահից հետո» (եզրափակիչ մասի 1-ին կետ), իսկ հանցավորության դեմ պայքարի հիմքերով՝ այն գույքը, «որը կապ ունի համապատասխան հանցանքի հետ» (2-րդ կետ): Վաղեմության հարցում Դատարանը գտել է, որ «օրենսդիրը պարտավոր է համաչափ և կանխատեսելի կարգավորումներով» որոշակիացնել ընթացակարգերի կիրառման ժամանակահատվածը՝ վաղեմություն սահմանելու նպատակով (կետ 170): Համանման դիրքորոշում է արտահայտել նաև Վենետիկի հանձնաժողովը, որի amicus curiae եզրակացության մեջ ընդգծվել է, որ բռնագանձման ժամկետային շրջանակը պետք է լինի ողջամիտ և կիրառվի հավասարապես բոլոր դեպքերում[1]:

Այսպիսով՝ Դատարանը միաժամանակ հաստատել է հակակոռուպցիոն նպատակի սահմանադրական լեգիտիմությունը և կիրառել համաչափության (պաշտոնավարման ժամանակահատվածով և հանցանքի հետ կապով սահմանափակում) ու որոշակիության (վաղեմության պահանջ) սկզբունքները, ինչը գործնականում համընկնում է վերը նկարագրված սահմանադրական «զտիչի» տրամաբանությանը: Գործը ցույց է տալիս նաև, որ որքան հստակ է սահմանադրական խարիսխը, այնքան փոքր է հակակոռուպցիոն համակարգի կախվածությունը քաղաքական կոնյունկտուրայից և սահմանադրական վերահսկողության արդյունքների անկանխատեսելիությունից:

5. ՀԱԿԱԿՈՌՈՒՊՑԻՈՆ ՆՈՐՄԵՐԻ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆԱՑՄԱՆ ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ՄՈԴԵԼՆԵՐԸ

Համեմատական վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ հակակոռուպցիոն նորմերի սահմանադրականացումը գնալով ընդլայնվում է, հատկապես համակարգային կոռուպցիայի փորձով անցած երկրներում: Համեմատության համար ընտրվել են Թաիլանդի, Քենիայի, Բութանի և Բրազիլիայի սահմանադրությունները, քանի որ դրանք պատկանում են տարբեր իրավական ավանդույթների ու տարածաշրջանների, ընդունվել են կոռուպցիայի հաղթահարման հրամայականի պայմաններում և միասին

[1] European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). Armenia – Amicus Curiae Brief on Certain Questions Related to the Law on Confiscation of Property of Illicit Origin, CDL-AD(2022)048: Տե՛ս նաև՝ Information on the Follow-up, CDL-PI(2025)008, 16.06.2025:

ներկայացնում են սահմանադրականացման բոլոր հիմնական տարբերակները: Ընտրության չափանիշը, հետևաբար, տիպաբանական ներկայացուցչականությունն է, այլ ոչ թե աշխարհագրական կամ իրավահամակարգային մերձությունը: Դրա հիման վրա կարելի է առանձնացնել երեք հիմնական մոդել:

Առաջին մոդելը՝ պարտականության սահմանադրականացում: Սահմանադրությունը կոռուպցիայի կանխարգելումը ձևակերպում է որպես պետության պարտականություն՝ առանց առանձին մարմին ստեղծելու: Օրինակ է Թաիլանդի 2017 թվականի Սահմանադրության 63-րդ բաժինը, որի համաձայն՝ պետությունը «տրամադրում է արդյունավետ միջոցներ և մեխանիզմներ՝ անազնվությունն ու չարաշահումները խստորեն և արդյունավետ կերպով կանխելու և վերացնելու համար», ներառյալ մարդկանց մասնակցությունը խրախուսող մեխանիզմներ[1]: Մոդելը կանխարգելումն ամրագրում է որպես սահմանադրական վերահսկողության ընթացքում գնահատելի պարտականություն և պահանջում է սահմանադրական միջամտության նվազագույն աստիճան:

Երկրորդ մոդելը՝ վարքագծի ստանդարտների սահմանադրականացում: Դասական օրինակ է Քենիայի 2010 թվականի Սահմանադրության «Ղեկավարում և բարեվարքություն» վեցերորդ գլուխը (73–80-րդ հոդվածներ): 73-րդ հոդվածի համաձայն՝ պետական պաշտոնատար անձին վերապահված իշխանությունը «հանրային վստահություն է» և նրա վրա դնում է «ժողովրդին ծառայելու պատասխանատվություն, այլ ոչ թե նրանց կառավարելու իշխանություն»: 75-րդ հոդվածը պահանջում է խուսափել անձնական շահերի և պաշտոնական պարտականությունների միջև ցանկացած բախումից, իսկ 76-րդ հոդվածը սահմանում է, որ պաշտոնական առիթով տրված նվերը «նվեր կամ նվիրատվություն է Հանրապետությանը»[2]: «Հանրային վստահության» կատեգորիան համահունչ է ՀՀ Սահմանադրության 2-րդ հոդվածի վերևում առաջարկված ընթերցմանը, սակայն Քենիայում այն ձևակերպված է ուղղակիորեն: Քենիական մոդելի առանձնահատկությունը 79-րդ հոդվածն է, որը խորհրդարանին պարտավորեցնում է օրենքով ստեղծել անկախ էթիկայի և հակակոռուպցիոն հանձնաժողով՝ սահմանադրական հանձնաժողովների կարգավիճակով: Մարմինն ստեղծվում է օրենքով, բայց նրա կարգավիճակի և անկախության հիմքը սահմանադրական է, ինչը թույլ է տալիս պահպանել օրենսդրական ճկունությունը՝ միաժամանակ ապահովելով սահմանադրական կայունություն:

Երրորդ մոդելը՝ մարմնի ուղղակի սահմանադրականացում: Բութանի 2008 թվականի Սահմանադրության 27-րդ հոդվածն ինքն է ստեղծում Հակակոռուպցիոն

[1] Constitution of the Kingdom of Thailand, B.E. 2560 (2017), Section 63. Մեջբերումը՝ պաշտոնական անգլերեն թարգմանությունից, հեղինակի թարգմանությամբ:

[2] Constitution of Kenya, 2010, Chapter Six «Leadership and Integrity», Articles 73–80. Մեջբերումները՝ հեղինակի թարգմանությամբ:

հանձնաժողովը՝ որպես անկախ մարմին[1], որի անդամներին նշանակում է թագավորը վարչապետի, գլխավոր դատավորի, Ազգային ասամբլեայի խոսնակի, Ազգային խորհրդի նախագահի և ընդդիմադիր կուսակցության առաջնորդի կողմից համատեղ առաջարկված ցանկից: Նշանակման գործընթացում իշխանության բոլոր ճյուղերի և ընդդիմության ներգրավումը մարմնի կազմավորումը դուրս է բերում մեկ քաղաքական ուժի վերահսկողությունից, սակայն մոդելի թերությունը ճկունության նվազումն է:

Առանձին հիշատակման է արժանի Բրազիլիայի 1988 թվականի Սահմանադրության 37-րդ հոդվածը, որը հանրային կառավարումը ենթարկում է «օրինականության, անաչառության, բարոյականության, հրապարակայնության և արդյունավետության սկզբունքներին», իսկ դրա 4-րդ պարագրաֆը վարչական անբարեխղճության համար նախատեսում է քաղաքական իրավունքների կասեցում, պաշտոնի կորուստ, գույքի սառեցում և վնասի հատուցում[2]: «Բարոյականությունը» (moralidade) այստեղ դառնում է սահմանադրաիրավական կատեգորիա, իսկ «անաչառությունը» (impessoalidade)՝ շահերի բախման և ֆավորիտիզմի սահմանադրական արգելք: Բրազիլական մոդելը համատեղում է պարտականության և վարքագծի ստանդարտների մոդելների տարրերը:

Այս համեմատությունից բխում է, որ հակակոռուպցիոն նորմերի սահմանադրականացումը պարտադիր չի նշանակում նոր մարմնի ստեղծում կամ իշխանության կառուցվածքի վերանայում: Հնարավոր են ավելի զուսպ լուծումներ՝ պետության պարտականության ձևակերպում, պաշտոնյայի վարքագծի հիմնական ստանդարտների ամրագրում կամ օրենքով ստեղծվող մարմնի կարգավիճակի սահմանադրական երաշխավորում, որոնց ընտրությունը պետք է կատարվի՝ հաշվի առնելով տվյալ երկրի սահմանադրական ավանդույթը:

6. ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԲԱՐԵՓՈԽՈՒՄՆԵՐԻ ՀԱՄԱՏԵՔՍՏԸ ԵՎ ԱՌԱՋԱՐԿՎՈՂ ԼՈՒԾՈՒՄՆԵՐԸ

Բարձրացված հարցն ունի ոչ միայն տեսական, այլև գործնական արդիականություն: ՀՀ վարչապետի 2022 թվականի հունվարի 27-ի N 111-Ա որոշմամբ ձևավորված Սահմանադրական բարեփոխումների խորհուրդը[3] շարունակում է աշխատանքը նոր Սահմանադրության տեքստի ուղղությամբ, և 2026 թվականի

[1] The Constitution of the Kingdom of Bhutan, 2008, Article 27. Մեջբերումը՝ հեղինակի թարգմանությամբ:

[2] Constituição da República Federativa do Brasil de 1988, art. 37, § 4. Մեջբերումները՝ հեղինակի թարգմանությամբ:

[3] ՀՀ վարչապետի 27.01.2022 թվականի N 111-Ա որոշում՝ Սահմանադրական բարեփոխումների խորհուրդ ձևավորելու, խորհրդի անհատական կազմը և գործունեության կարգը հաստատելու մասին: URL՝ https://e-gov.am/decrees/item/24389

փետրվարին անցկացրել է հանրային քննարկումներ հասարակական կազմակերպությունների ու բուհերի ներկայացուցիչների հետ[1]: Վերլուծության արդյունքում բացահայտված բացերը թույլ են տալիս ձևակերպել առաջարկությունների երեք խումբ, որոնք դասավորված են ըստ սահմանադրական միջամտության աստիճանի՝ նվազագույնից առավելագույնը:

Առաջին խումբը վերաբերում է արժեքային մակարդակին: Նպատակահարմար է Սահմանադրության առաջին գլխում («Սահմանադրական կարգի հիմունքները») ամրագրել հանրային իշխանության բարեվարքության սկզբունքը, իսկ պաշտոնատար անձանց գույքի, եկամուտների և շահերի հայտարարագրման պարտականության համար սահմանել սկզբունքային սահմանադրական հիմք: Սուբյեկտների շրջանակը, հայտարարագրերի բովանդակությունն ու հրապարակայնության աստիճանը կմնան օրենքի կարգավորման ոլորտում՝ 78-րդ և 79-րդ հոդվածների պահանջների պահպանմամբ:

Թաիլանդական մոդելին մոտ այս լուծումը նոր մարմին չի ստեղծում և չի փոխում իշխանության կառուցվածքը, սակայն բացահայտ է դարձնում այն, ինչ այժմ կարելի է բխեցնել միայն 2-րդ և 6-րդ հոդվածների մեկնաբանությամբ: Ուկրաինական փորձի լույսի ներքո դրա հիմնական արժեքն այն է, որ սահմանադրական վերահսկողության ընթացքում հակակոռուպցիոն միջոցների կողքին դրվում է ինքնուրույն սահմանադրական արժեք, որը կարող է հակակշռել անձնական կյանքի գաղտնիության և սեփականության իրավունքների սահմանափակման վերաբերյալ փաստարկներին:

Երկրորդ խումբը վերաբերում է ինստիտուցիոնալ մակարդակին: Քենիական մոդելին համապատասխան՝ Սահմանադրությունը կարող է սահմանել, որ կոռուպցիայի կանխարգելման ինքնավար մարմինը ստեղծվում է օրենքով, իսկ նրա անկախության հիմնական երաշխիքները՝ անդամների նշանակման կարգը, պաշտոնավարման ժամկետը, պաշտոնից ազատման սպառիչ հիմքերը և ֆինանսական ինքնուրույնությունը, ամրագրվում են Սահմանադրությամբ: Այս լուծումը կվերացնի ինստիտուցիոնալ անհամաչափությունը, կհամապատասխանի Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 2-րդ մասի պահանջին և միաժամանակ մարմնի լիազորությունները կդնի սահմանադրական վերահսկողության ներքո՝ թույլ չտալով, որ այն ինքը դառնա մենաշնորհային ռիսկի աղբյուր:

Երրորդ խումբը վերաբերում է նորմաստեղծ գործընթացին և ուղղված է նախնական վերահսկողության բացի լրացմանը: Այն ներառում է երկու փոխլրացնող տարր՝ 6-րդ հոդվածում կամ նորմատիվ իրավական ակտերին վերաբերող կարգավորումներում իրավական ակտերի նախագծերի կոռուպցիոն ռիսկերի

[1] Սահմանադրական բարեփոխումների խորհրդի արտագնա նիստից առաջ տեղի է ունեցել քննարկում ՀԿ-ների և բուհերի ներկայացուցիչների հետ // «Առավոտ», 25.02.2026: URL՝ https://www.aravot.am/2026/02/25/1540883/

գնահատման պահանջի ամրագրումը և 50-րդ հոդվածով երաշխավորված պատշաճ վարչարարության իրավունքի լրացումը հանրային քննարկման ընթացքում ներկայացված առաջարկությանը պատճառաբանված պատասխան ստանալու իրավունքով: Առաջին տարրը 6-րդ հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսված որոշակիության պահանջին տալիս է ընթացակարգային դրսևորում և պատասխանատու սուբյեկտ, երկրորդը՝ արդեն գործող հանրային քննարկման մեխանիզմը (e-draft.am) ձևականից վերածում է գործունի և ծառայում է Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի 1-ին մասի «ա» կետի նպատակին: Միասին դրանք թե՛ փորձագիտական, թե՛ հանրային վերահսկողությունը տեղափոխում են նորմի ընդունմանը նախորդող փուլ:

Առաջարկությունները փոխբացառող չեն և կարող են իրականացվել ինչպես առանձին, այնպես էլ համակցված: Նվազագույն տարբերակն արժեքային մակարդակի ամրագրումն է, որն արդեն իսկ զգալիորեն կուժեղացներ կանխարգելման սահմանադրական խարիսխը՝ առանց սահմանադրական կառուցվածքի էական վերանայման, իսկ առավել ամբողջական տարբերակը երեք խմբերի համակցումն է, որը միաժամանակ կլրացնի արժեքային, ինստիտուցիոնալ և նախնական վերահսկողության բացերը:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Կատարված հետազոտությունը թույլ է տալիս անել հետևյալ եզրահանգումները: Կոռուպցիայի կանխարգելման սահմանադրական հիմունքները Սահմանադրությամբ ամրագրված արժեքների, սկզբունքների, ինստիտուտների և իրավունքների համակարգն են, որը միաժամանակ հիմնավորում է կանխարգելման պետական պարտականությունը և սահմանում դրա իրականացման սահմանները. Սահմանադրությունն այս ոլորտում և՛ լիազորում է, և՛ զսպում: Այդ հիմունքները միատարր չեն և կարող են ներկայացվել ութ բաղադրիչով, որոնցից արժեքային-նպատակային և իրավաստեղծ բաղադրիչները նորմատիվ նախադրյալներ են, իսկ վերահսկողական և հանրային մասնակցության բաղադրիչները՝ գործող մեխանիզմներ:

ՀՀ Սահմանադրությունը «կոռուպցիա» եզրույթը չի օգտագործում, սակայն ունի զգալի հակակոռուպցիոն ներուժ, որը բացահայտվում է ոչ թե տառացի, այլ համակարգային մեկնաբանությամբ: Մասնավորապես՝ 2-րդ հոդվածում ամրագրված իշխանության յուրացման արգելքը կարող է ընթերցվել որպես կոռուպցիայի՝ իբրև իշխանության թաքնված և մասնատված յուրացման արգելք, իսկ 6-րդ հոդվածը, սահմանափակելով պաշտոնատար անձի հայեցողությունը և պահանջելով լիազորող նորմի որոշակիություն, իրավական ակտերի նախագծերի հակակոռուպցիոն փորձաքննության սահմանադրական խարիսխն է: Սահմանադրաիրավական մեխանիզմները Կլիտգարդի բանաձևի տրամաբանությամբ ներգործում են

մենաշնորհի, հայեցողության և հաշվետվողականության վրա, իսկ հակակոռուպցիոն միջոցների սահմանադրականությունը գնահատվում է օրինականության, համաչափության, որոշակիության և հավասարության սկզբունքների միաժամանակյա ստուգմամբ, ինչի հետ համահունչ է ՀՀ Սահմանադրական դատարանի ՍԴՈ-1776 որոշումը:

Միաժամանակ բացահայտվել են երեք կառուցվածքային բացեր: Նախ՝ վերահսկողական համակարգի բոլոր հինգ ուղիներն իրականացնում են միայն հետագա վերահսկողություն, և բացակայում է նորմի կոռուպցիոն ռիսկը մինչև դրա ընդունումը վերհանող նախնական վերահսկողության օղակը: Ապա՝ հանրային մասնակցության ձևական շղթան ամբողջական է, սակայն բացակայում է հանրային առաջարկությանը պատճառաբանված պատասխան ստանալու իրավունքը, մինչդեռ համակարգային կոռուպցիայի պայմաններում հասարակությունը մնում է միակ արտաքին վերահսկողը: Վերջապես՝ առկա է ինստիտուցիոնալ անհամաչափություն. կոռուպցիայի կանխարգելմամբ զբաղվող մարմիններն ունեն միայն օրենսդրական կարգավիճակ, մինչդեռ ավելի նեղ ոլորտներ կարգավորող մարմիններն ամրագրված են Սահմանադրությամբ, ընդ որում՝ սահմանադրական ամրագրումը երաշխիք է թե՛ մարմնի համար, թե՛ մարմնի դեմ:

Համեմատական փորձը ցույց է տալիս սահմանադրականացման երեք մոդել՝ պարտականության (Թաիլանդ), վարքագծի ստանդարտների (Քենիա, Բրազիլիա) և մարմնի ուղղակի ամրագրման (Բութան): Հայաստանի համար առավել կիրառելի է քենիական խառը մոդելը, որը համատեղում է սահմանադրական կարգավիճակը և օրենսդրական ճկունությունը: Ընթացող սահմանադրական բարեփոխումների համատեքստում առաջարկվող լուծումները՝ բարեվարքության սկզբունքի և հայտարարագրման պարտականության ամրագրումը, կանխարգելիչ մարմնի կարգավիճակի սահմանադրական երաշխավորումը և նորմաստեղծ գործընթացում նախնական վերահսկողության ներդրումը, կարող են ապահովել կոռուպցիայի կանխարգելման առավել կայուն և կանխատեսելի սահմանադրական հենք:

Օգտագործված նորմատիվ իրավական ակտերի և գրականության ցանկ

Նորմատիվ իրավական ակտեր

1. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրություն (2015 թվականի դեկտեմբերի 6-ի հանրաքվեով ընդունված փոփոխություններով), ընդունվել է 06.12.2015, ուժի մեջ է մտել 22.12.2015: URL՝ https://www.arlis.am/hy/acts/143723/latest

2. Կոռուպցիայի դեմ Միավորված ազգերի կազմակերպության կոնվենցիա, ընդունվել է 31.10.2003, ՀՀ-ի համար ուժի մեջ է մտել 07.04.2007:

3. «Տեղեկատվության ազատության մասին» ՀՀ օրենք, ՀՕ-11-Ն, ընդունվել է 23.09.2003, ուժի մեջ է մտել 15.11.2003, ՀՀՊՏ 2003.11.05/55(290): URL՝ https://www.arlis.am/hy/acts/1372

4. «Կոռուպցիայի կանխարգելման հանձնաժողովի մասին» ՀՀ օրենք, ընդունվել է 09.06.2017, ուժի մեջ է մտել Ազգային ժողովի կողմից Հանձնաժողովի առնվազն երեք անդամի նշանակումից հետո: URL՝ https://www.arlis.am/hy/acts/114355

5. «Հակակոռուպցիոն կոմիտեի մասին» ՀՀ օրենք, ընդունվել է 24.03.2021, ուժի մեջ է մտել օրենքի 48-րդ հոդվածի 12-րդ մասով նախատեսված պայմանի վրա հասնելուն հաջորդող օրը: URL՝ https://www.arlis.am/hy/acts/151799

6. ՀՀ վարչապետի 27.01.2022 թվականի «Սահմանադրական բարեփոխումների խորհուրդ ձևավորելու, խորհրդի անհատական կազմը և գործունեության կարգը հաստատելու մասին» N 111-Ա որոշում: URL՝ https://e-gov.am/decrees/item/24389

Դատական ակտեր

7. ՀՀ Սահմանադրական դատարանի 16.04.2025 թվականի ՍԴՈ-1776 որոշում՝ «Ազգային ժողովի պատգամավորների ընդհանուր թվի առնվազն մեկ հինգերորդի դիմումի հիման վրա՝ «Ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման մասին» օրենքի՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործով: URL՝ https://www.concourt.am

8. Рішення Конституційного Суду України від 27.10.2020 № 13-р/2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/v013p710-20

Օտարերկրյա պետությունների սահմանադրություններ

9. Constitution of the Kingdom of Thailand, B.E. 2560 (2017).

10. Constitution of Kenya, 2010.

11. The Constitution of the Kingdom of Bhutan, 2008.

12. Constituição da República Federativa do Brasil de 1988.

Միջազգային կազմակերպությունների փաստաթղթեր

13. European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). Armenia – Amicus Curiae Brief on Certain Questions Related to the Law on Confiscation of Property of Illicit Origin, CDL-AD(2022)048.

14. European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). Information on the Follow-up, CDL-PI(2025)008, 16.06.2025.

15. Group of States against Corruption (GRECO). Fifth Evaluation Round. Preventing Corruption and Promoting Integrity in Top Executive Functions and Law Enforcement Agencies. Evaluation Report: Armenia, GrecoEval5Rep(2024)ARM, 18.04.2024.

Գրականություն և այլ աղբյուրներ

16. «Հակակոռուպցիոն ռազմավարությունը և դրանից բխող 2023–2026 թվականների գործողությունների ծրագիրը հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության որոշման նախագծի հանրային քննարկման ամփոփաթերթ: URL՝ https://www.e-draft.am/projects/5986/digest

17. Սահմանադրական բարեփոխումների խորհրդի արտագնա նիստից առաջ տեղի է ունեցել քննարկում ՀԿ-ների և բուհերի ներկայացուցիչների հետ // «Առավոտ», 25.02.2026: URL՝ https://www.aravot.am/2026/02/25/1540883/

18. Противодействие коррупции: конституционно-правовые подходы: Коллективная монография / Отв. ред. С.А. Авакьян. - М.: Юстицинформ, 2016.

19. Противодействие коррупции как национальный приоритет в практике, науке и образовании: Материалы X и XI Евразийских антикоррупционных форумов / Отв. ред. Т.Я. Хабриева. - М.: ИЗиСП; ИД «Юриспруденция», 2023.

20. **Шевердяев С.Н.** Актуальные задачи для конституционного законодательства в Конвенции ООН против коррупции 2003 г. // Конституционное и муниципальное право. 2025. № 1. - С. 26–29.

21. **Klitgaard R.** Controlling Corruption. Berkeley: University of California Press, 1988.

22. **Persson A., Rothstein B., Teorell J.** Why Anticorruption Reforms Fail – Systemic Corruption as a Collective Action Problem. DOI: 10.1111/j.1468-0491.2012.01604.x // Governance. 2013. Vol. 26, No. 3. P. 449–471.

КОНСТИТУЦИОННЫЕ ОСНОВЫ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ КОРРУПЦИИ: ПРАВОВАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА И ПРАКТИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ В КОНТЕКСТЕ КОНСТИТУЦИОННЫХ РЕФОРМ

Аннотация

В статье исследуются конституционные основы предупреждения коррупции как источник юридической силы и легитимности отраслевых антикоррупционных норм. Цель исследования – раскрыть содержание понятия «конституционные основы предупреждения коррупции», выделить его структурные элементы и оценить достаточность действующего текста Конституции Республики Армения в редакции 2015 года. Обосновывается двойственная природа конституционных основ: они

одновременно обосновывают обязанность государства предупреждать коррупцию и устанавливают правовые пределы ее осуществления. Анализируются также требования Конвенции ООН против коррупции к конституционному регулированию. Предлагается восьмикомпонентная классификация конституционных основ, а конституционно-правовые механизмы анализируются в логике формулы Р. Клитгаарда. Показано, что, несмотря на отсутствие термина «коррупция», Конституция РА обладает значительным антикоррупционным потенциалом, однако ее система контроля носит исключительно последующий (ex post) характер, а органы по предупреждению коррупции лишены конституционного статуса, что порождает институциональную асимметрию. На основе Постановления Конституционного Суда РА ПКС-1776, украинского опыта, а также сравнительного анализа конституционных моделей Таиланда, Кении, Бутана и Бразилии в контексте текущих конституционных реформ предлагаются конституционное закрепление принципа добросовестности публичной власти и обязанности декларирования, конституционные гарантии статуса превентивного органа и введение упреждающего антикоррупционного контроля в нормотворческом процессе.

Ключевые слова: предупреждение коррупции, конституционные основы, запрет присвоения власти, принцип законности, принцип соразмерности, антикоррупционная экспертиза, конституционные реформы.

CONSTITUTIONAL FOUNDATIONS OF CORRUPTION PREVENTION: LEGAL CHARACTERISTICS AND PRACTICAL SIGNIFICANCE IN THE CONTEXT OF CONSTITUTIONAL REFORMS

Annotation

The article examines the constitutional foundations of corruption prevention as the source of legal force and legitimacy of sectoral anti-corruption norms. The aim of the study is to reveal the content of the concept of “constitutional foundations of corruption prevention”, to identify its structural elements and to assess the adequacy of the current text of the Constitution of the Republic of Armenia as amended in 2015. The article substantiates the dual nature of these foundations: they simultaneously ground the state’s duty to prevent corruption and set the legal limits of its fulfilment. The requirements of the UN Convention against Corruption for constitutional regulation are also analysed. An eight-component classification of the constitutional foundations is proposed, and the constitutional-legal mechanisms are analysed through the logic of R. Klitgaard’s formula. It is shown that, despite the absence of the term “corruption”, the Constitution of Armenia has considerable anti-corruption potential; however, its system of control operates exclusively ex post, while the corruption prevention bodies lack constitutional status, which creates an institutional asymmetry. Drawing on Constitutional Court Decision DCC-1776, the Ukrainian experience

and a comparative analysis of the constitutional models of Thailand, Kenya, Bhutan and Brazil, the article proposes, in the context of the ongoing constitutional reform, the constitutional entrenchment of the principle of integrity of public power and of the duty to declare assets, constitutional guarantees for the status of the prevention body, and the introduction of ex ante anti-corruption review in the law-making process.

Keywords: corruption prevention, constitutional foundations, prohibition of usurpation of power, principle of legality, principle of proportionality, anti-corruption expertise, constitutional reform.

Հոդվածը հանձնված է խմբագրություն 25.09.2026 թ., տրվել է գրախոսության 25.09.2026 թ., ընդունվել է տպագրության 05.10.2026 թ.: